

ESKİ HATIRALAR SERİSİ

İki hatipten biri

77640295

MEŞRUTİYET ilânının haftasında idi. Selânikte bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti merkezi umumisinden şöyle bir telgraf alındı:

"Muş İttihat ve Terakki Cemiyeti Heyeti Merkeziyesine, "Meşrutiyetin ilânından evvel teşkilât yapmak üzere Kafkas ve İran yoluyla o taraflara gelen ve fakat hayat ve icraatı hakkında daha hiç bir malûmat alınamayan Cemiyetimiz müessislerinden ve merkezi umumî âzasından hatî şehir Ömer Naci Beyin hayatı hakkında her ne şekil ve çeşitte olursa olsun oralarda bir malûmat ve hattâ rivayet varsa iş'arı.

İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umumisi Muşta bulunan ve onu tanıyan zabıtlardan hiç kimsenin onun sağ olduğuna dair hiçbir malûmatı yoktu.

Bu telgraftan on gün sonra Vandan şöyle bir telgraf geldi: Muş İttihat ve Terakki Cemiyeti Heyeti Merkeziyesine, Mücahid-i muhterem Ö Naci Bey bu sabah yanında İran mücahitlerinden Mirza Said ve Ermeni Taşnak Komitesi âzasından Murad ve Aşhan

dat kuvvetleri isyanı bastırmış ve vaziyete hâkim olmuşlardır. Eğer biraz evvel gelebilseydi teşkilâtçı olduğu için belki de bu isyanı bir ihtilâl ve inkılâp hedefine doğru götürebilecekti. Fakat şimdi Erzuruma girmek bile bile kendisini ateşe atmak demektir. Mecburî olarak yolunu değiştirdi, İrana girdi. Oradan Vana geçecekti. Vanda da bir kıpırdama işitiliyordu. Erzurumdan Vana sıçrıyan gerareleri Taşnaklar körüklemeye baş-

la çarpışmağa mecbur oldular. Ömer Naci birkaç arkadaşıyla yakalandı. Mirza Said birkaç arkadaşıyla kurtuldu.

Şimdi Ömer Naciyi İran hapishanelerinde görüyoruz. Bunlar bana bizzat Ömer Naci ve arkadaşı Mirza Said tarafından anlatılırken Tahrandan hiç bahsedilmediği ve Tahran hapishanesinden bahsedenler de olduğu için ben "İran hapishanelerinde" tabirini kullanmayı mü nasip gördüm. Meselenin ehem-

T a z a n :

N A Z İ M Ö R E N

lamışlardı. Ömer Naci Vana yetiştirilmesini bir yangın haline sokmadan istibdat idaresi bu kıvılcıkları da söndürmüş bulunuyordu. Ömer Naci İranın Hoy şehrinde ileri gidemedi. İran o sıralarda meşrutiyetle idare ediliyordu. Rusyadan daha hür ve daha serbestti. "Hoy" İran Azerbaycanının güzel bir Türk şehriydi. Orada beklemeye karar verdi. Bu şehirde "Sırat-ı Müstakim" adında bir mecmua çıkıyordu. Bunu Azerbaycan münevverlerinden "Mirza Said" adında bir genç çıkarıyordu. "Mirza Said" zengin bir gençti. Onun bir de "Sırat-ı Müstakim" adında hususî bir mektebi vardı. Ömer Naci onu buldu. Mirza Saidi babası Pariste okutmuştu. Mirza Said Pariste otururken Jön Türklerle de münasebet peyda etmişti. Ömer Naciyi yadırgamadı. Onu hem mektebine hem de mecmuasına müdür yaptı. Bu müdürlük Ömer Naci için çok zevkli bir iş oldu. Bir taraftan farsça lisanını öğrendi. Bir taraftan Azerbaycan şivesiyle nutuklar verdi. İranın Türk olan Azerbaycanında meşhurlar arasına girdi.

Fakat kör talih bu muvaffakiyet huzuru bile çok gördü. Daha bir sene geçmeden İran şahı Mehmet Ali İran Meclisi Mebusanını topa tuttu. Bu irtica ne mektep bıraktı. Ne de mecmua... Ömer Naci Mirza Saidle beraber bir cete teşkil ederek dağlara çıktılar.

Bir zaman da çetecilikle dağlarda yaşadılar. Bir gün İran şahının kuvvetli bir takip koluy-

lamışlardı. Ömer Nacinin İranda zindanlara atılması olmasında -dır. Bu ister Hoy'un isterse Tahranın hapishanesi olsun ben ce müsavidir.

"908" senesi temmuzu için deyiz. Türkiyede Meşrutiyet ilân edilmiştir. Türkiye baştan başa coşan ve taşan bir bayram içindedir. Dağlardan eşkiyalar silâhlariyle beraber şehirlere inmiştir. Şekavetten eser kalmamıştır. Herkes birbiriyle kardeş olmuştur. Dünya hayret içindedir.

İranın batı ve bizim doğu hudutlarımız da bu cûş ve huruşa iştirak etmiştir... İranda da sarımsıtı başlamıştır. Dağlardaki İran çeteleri kuvvetlenmekte ve hükümet kuvvetleri bir şaşkınlık devresi geçirmektedir. Biz raz bizim sefir ve şehbenderlerimizin ve biraz da ahvalin ve yerli çetelerinin tesiriyle Ömer Naci artık serbest bırakılmıştır. Mirza Said yine Ömer Naci ile beraberdir ve şimdi de İranın bu değerli inkılâpçısı Osmanlı meşrutiyetine misafir olarak Vanda bulunmaktadı.

ONLARIN Muşa girdikleri gün bütün bir şehir halkı - kadın, erkek, hristiyan, müslüman, yediden yetmişe kadar bütün bir şehir halkı - yollara dökülmüştü. Misafirler Ömer Naci Beyle beraber dört kişi idiler. İki Van Ermeni Taşnak çete reislerinden Aşhan ve Muraddı. Biri de İran mücahidi Mirza Saiddi. Naciden başka diğer arkadaşları bombalı ve silâhlı idiler. Başlarında bir bando olmak üzere bir de bir tabur piyade askeri istikbale çıkmıştı.

Bandonun hizasına gelindiği zaman gelenler ve karşılayanlar hepsi atlarından indiler. Taburun sonuna ve Muş şehrinin başına gelindiği vakit Ömer Naci durdu. İstikbal edenlere kısa bir hitabede bulunacağı anlaşılıyordu. Ben o ana kadar bu sınıf arkadaşımın bir hatip olduğunu bilmezdim. Ömer Naci Bey gerçi çok güzel söz söyledirdi. Şairdi. Yazdıklarını -hele kendisi okursa - mest (2) olurdum. Fakat kitleye irticalî olarak hitap ettiğini ve edebileceğini bilmezdim. Adını onun o zamana kadar "Şair Ömer Naci" (3) bilirdim.

Bana mı öyle geldi. Yoksa Ömer Naci Beyin bu ilk hitabesi emsalsiz bir tesir ve kudrete mi malikti? Ne idi?... Sanki gırtlığına kadar ateşle dolmuştu. İçindeki lâvları boşaltmak, kafasındaki Râdüberki'etrafına saçmak ihtiyacında idi. Gurbetlerde, Fransada, Rusyada, İran'a parasız kalarak, aç kalarak, sürünerek, hattâ o zamanki İranın idam şekli olan "tomruza çekilmek" cezasını zindanın

karanlıkları içinde günlerce tahayyül ederek dolmuş, dolmuş ve şimdi hürriyetine kavuşan ilk vatan toprağında bunları boşaltıyordu. Ben bir mucib karşısında kalmış gibi kamaşmış ve şaşırımtım. Bir saat kadar sürdüğü anlaşılın bu nutuk sanki bir saniye içinde çakıp sönen bir şimşek gibiydi, geldi, geçti. Bunlar söz bile değildi. Söz olsaydı eski hatıralar serisi arasında bunlardan birkaç cümle olsun bulunabilecekti. Bunlar bir benim değil, benim gibi O'nu bayıla bayıla dinliyenlerin dimağlarında hiçbir kelime, hiçbir gölge bırakmıyarak ruhların içinde çaktı ve ruhların içinde söndü... Ömer Naci bu nutkunu yalnız o gür sesiyle vermiyordu. Elleri, kolları, başı, gözleri ve bütün vücudıyla veriyordu. Vücudünün bütün parçaları sesiyle beraber titriyor. Geriliyor, atılıyor, boğuluyor, ve gürlüyordu. Nutuk verirken gittikçe yükselen, gittikçe Gorkunc bir hal alan bu adamın nutkunu bitirdikten sonra rengi solmuş, kolu kanadı kırılmış, acınacak bir hale girmiş olduğu görülmüyordu.

Birkaç defa Meşrutiyet Maliye Nazırı Cavit Beyi, bir iki defa da Hamdullah Suphi Beyi dinlemişimdir. Gerçi bu zatların hitabet kudretleri de yüksekti. Gerçi onların nutuklarıyla de tüylerim ürpermiş ve sarılmıştım, Fakat onları dinlerken hiçbir vakit kendimi unutacak, kaybedecek kadar heyecan lanmamıştım.

Ömer Nacinin verdiği nutuklar hakkında hatıra defterimden şu notları alıyorum: Bir Erzurum nutkundan:

"Bir arslan birdenbire nasıl melekleşir, yahut bir melek birdenbire nasıl arslanlaşır ve yahut her hangi bir mahlûk bir anda nasıl hem arslan, hem de bir melek ruhunu taşıyabilir? Bunu hissetmek için mutlaka Ömer Naciyi bugün nutuk verirken dinlemek ve görmek lazımdı. Söze başlarken gözleri dönmüş, rengi sararmıştı. Zavalıya hasta diye acıdım. Fakat söze başladıktan sonra rengi kızardı, saçları diken diken oldu. Canlandı, kükredi, dinliyenlerin ruhlarını kendi ruhiyle beraber meçhul ufuklar üzerinde dolaştırmağa muvafak oldu."

Diğer bir not daha: Bir Trabzon nutkundan:

"Ömer Naci bu defa nutkuna başlarken deli bir fişenk gibi etrafına mavi, mor, kırmızı kandiller serpererek birden patladı. Ne oluyor? Ne oluyor? Demeğe vakit kalmadı... Ne olacak deli bir fişek atılmış, deli bir fişek: (ölümlü bir lerze ile titremiş, sonra uzamış ve sonra sönüp gitmişti)" (3)

Üçüncü bir not:

"Sultan Reşadın Selânikte bulunduğu günlerde bir suikast gayiası üzerine Selânik İttihat ve Terakki mektebinin üç tarafı kapalı geniş meydanında Ömer Naci Bey meşhur nutuklarından birisini irat etmişti. Bu nutku büyük bir dikkatle dinliyen sabık Maliye Nazırı Cavit Bey etrafındaki arkadaşlarına — Ömer Naciyi yeni dinliyorum. Dehşet... Dehşet... Ve parmağını ağzına götür-

(Devamı 6 ncı sayfada)

İki hatipten biri

(Baştarafı 2 inci sayfada)
rerek "hayret.." demiş ve
bu hayretini gizlememişti."

Muş, merkezi umuminin her gün çektiği telgraflara ve kendisinin ısrarlarına rağmen Ömer Naciyi bir hafta bırakmadı. Bu bir hafta içinde Ömer Naci biri camide, birisi kilisede, biri islâm diğeri ermeni mezarlığında olmak üzere dört nutuk irat etti. Hıristiyan, müslüman bütün şehri avucunun içine aldı. Ömer Naci natıkasiyle büyük kütleleri harekete getirebilecek bir kudretti.

"Van - Muş" yol arkadaşlarından birinin Ömer Naci hakkındaki şu sözlerini unutamam.

"Pariste iken Jores'i (4) dinlemek fırsatını hiç kaçırmazdım. Onun meftunu idim. Onu dinledikten sonra âdeta başım dönerdi. Ömer Naciyi dinlerken ise büsbütün kendimi kaybediyorum bu da Fransada doğsa ve yetişseydi, mutlaka Fransanın birinci jores'i Ömer Naci olurdu."

O yol arkadaşları Muşta kaldılar. Ömer Naci İran mücahidi Mirza Saidle - beni de yanlarına alıp - Erzuruma hareket ettiler. Ben onlarla beraber Erzuruma gidecek ve doğuda İttihat ve Terakki Cemiyeti teşkilâtını yaymağa memur edilen erkân-ı harp binbaşı Vehip Bey (5) ve arkadaşı topçu yüzbaşı Erzurumlu Salimle beraber tekrar Muşa dönecektim.

Erzurum Ömer Naciye Erzuruma yakışır bir istikbal töreni yaptı. Ömer Naci de Erzuruma yakışır ateşli bir hitabe ile bu töreni karşıladı. Ömer Naci ile Erzurum daha ilk görüşte birbirleriyle kaynaştılar. Ömer Naci ölünceye kadar âdeta her sene bir defa Erzurumu ziyaret etti ve onun dertlerine derman bulmağa çalıştı. Sağ iken Erzurum Ömer Naci için bir Kâbe idi. Öldükten sonra ise Erzurumlular için Ömer Naci bir Aziziye şehidi oldu. Fakat kemikleri Kerkükte kalan talihsiz ve nasipsiz bir vatan ve hürriyet şehidi....

(1) Hüseyin Tosun Beyden "Erzurum isyanı"adlı makalelerde bahsedilmiş ve ayrıca da bahsedilecektir.

(2) Şair Ömer Naci makalesi 3.4.953 tarih ve 395 numaralı (Dünya) gazetesıyla neşredilmiştir.

(3) Bu kelimeleri Ömer Nacinin 899 ve 900 senelerinde "Mecmua-i Edebiye" de intişar eden bir yazısından aldım.

(4) Fransanın meşhur sosyalist hatip ve liderlerinden... İlk Cihan Harbi başlarında öldürülmüştü.

(5) Bu Vehip Bey Birinci Cihan Harbinde ve Şark Cephesi Kumandanı Vehip Paşadır. Bundan da ayrıca bahsedilecektir.

